

**Tavoitteena selkeä, systemaattinen ja päätöksentekoon integroitu
lapsivaikutusten arviointiprosessi –
Raportti hyvinvointialueille ja Helsingin kaupungille suunnatusta kyselystä**

29.11.2024

Sisällys

1	Taustaa kyselylle – lapsivaikutusten arvioinnista hyvinvointialueilla	2
2	Sähköisen kyselyn toteutus.....	2
3	Lapsivaikutusten arviointia hyvinvointialueella edistävät ja estävät tekijät	3
4	Millaista tukea tarvitaan lapsivaikutusten arviointiin?	5
5	Yleisesti lapsivaikutusten arvioinnista	6
6	Lasten ja nuorten osallisuus lapsivaikutusten arvioinnin yhteydessä	6
7	Millainen on onnistunut lapsivaikutusten arviointiprosessi hyvinvointialueella?	7
8	Millainen on epäonnistunut lapsivaikutusten arviointiprosessi hyvinvointialueella?	8
9	Päätösten vaikutukset lapsiin talousarviossa ja taloussuunnittelussa	8
10	Lopuksi.....	9
	Lisätietoa lapsivaikutusten arvioinnista	11

1 Taustaa kyselylle – lapsivaikutusten arvioinnista hyvinvointialueilla

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) aloitti kesällä 2024 kehittämishankkeen, jossa edistetään lapsivaikutusten käyttöönottoa sekä lasten ja nuorten kuulemista hyvinvointialueiden päätöksenteossa ja toiminnassa. MLL:n oman rahoituksen lisäksi kehittämishankkeelle on myönnetty Kuluttajaosuustoiminnan säätiön apuraha. Hanke toteutetaan vuosien 2024–2025 aikana. Kehittämishankkeen pilotointihyvinvointialueina ovat Kymenlaakson, Pirkanmaan ja Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialueet.

Lapsivaikutusten arviointi on merkittävässä osassa sen varmistamisessa, että lasten oikeudet huomioidaan päätöksenteossa ja toiminnassa kaikilla hallinnon aloilla ja tasoilla. Vaikutusten arvioinnilla vahvistetaan tietoon perustuvaa päätöksentekoa ja toimintaa.

Lapsivaikutusten arvioinnin käyttöönotolle ja sen edistämiseksi on vahva juridinen velvoite. YK:n lapsen oikeuksien sopimus edellyttää lapsen edun huomioimista ensisijaisena harkintaperusteena lapsia koskevissa asioissa. Velvoite koskee myös hyvinvointialueita. Lapsivaikutusten arvioinnilla selvitetään lasten edut lapsiryhmiä tai yleisesti lapsia koskevissa asioissa. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain (612/2021) 7 §:n mukaan hyvinvointialueen on otettava päätöksissään huomioon niiden arvioidut vaikutukset ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen väestöryhmittäin.

Hyväksyessään sote-uudistuksen eduskunta edellytti, että lapsibudjetointia ja lapsivaikutusten arviointia kehitetään siten, että ne voidaan ottaa käyttöön hyvinvointialueilla vuosittaisessa talousarviossa mahdollisimman pian hyvinvointialueiden toiminnan käynnistyttyä (EV 111/2021 vp – HE 241/2020 vp).

Hyvinvointialueilla tarvitaan vahvaa osaamista ja sitoutumista lapsivaikutusten arviointiin, sillä lasten oikeuksien toteutuminen jää sattumanvaraiseksi ja hajanaiseksi, jos heihin kohdistuvia vaikutuksia ei arvioida johdonmukaisesti päätöksenteossa ja toiminnassa sekä resurssien jaossa. On tärkeää, että hyvinvointialueilla on sekä ymmärrystä että välineitä perustaa lapsia, nuoria ja perheitä koskeva päätöksentekonsa ja toimintansa huolellisesti harkittuun ja parhaaseen mahdolliseen tietoon sekä laadukkaaseen vaikutusten arviointiin.

2 Sähköisen kyselyn toteutus

MLL:n kehittämishanketta suunniteltaessa todettiin, että puuttuu tärkeää tietoa siitä, miten lapsivaikutusten arviointi tunnetaan hyvinvointialueilla, miten se on otettu käyttöön ja millaista kehittämistyötä arvioinnissa tehdään. Tästä syystä hankkeessa päädyttiin toteuttamaan alkukartoituksena sähköinen kysely kaikille hyvinvointialueille sekä Helsingin kaupungille, joka vastaa hyvinvointialueelle kuuluvien palvelujen järjestämisestä Helsingissä. Kyselyn vastausten katsottiin tuovan perustaa myös hankkeen koulutusten suunnitteluun sekä alueille suunnatun lapsivaikutusten arvioinnin ohjeistuksen valmisteluun.

Webropol-kysely toteutettiin syksyllä 2024. Kyselyssä pyydettiin näkemyksiä siitä, miten lapsivaikutusten arviointi toteutuu vastaajan hyvinvointialueella ja miten sen toteutumista voitaisiin parhaiten edistää. Kyselyssä myös tiedusteltiin lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksista lapsivaikutusten arvioinnin yhteydessä.

Sähköpostiviesti webropol-kyselystä lähetettiin 20.9.2024 hyvinvointialueiden ja Helsingin kaupungin lasten, nuorten ja perheiden palvelujen johdolle. Muistutusviesti lähetettiin 1.10. ja toinen muistutusviesti, jossa kerrottiin vastausajan pidentämisestä lokakuun neljännestä päivästä lokakuun yhdenteentoista päivään, lähetettiin 4.10. Kyselyyn vastattiin anonyymisti. Hyvinvointialueiden luottamushenkilöjohdolle lähetetään vastaava kysely keväällä 2025.

Kyselyssä tiedusteltiin, mitkä tekijät edistävät sekä vaikeuttavat tai estävät lapsivaikutusten arvioinnin toteutumista. Vastaajilta kysyttiin myös, millaista tukea lapsivaikutusten arviointiin toivotaan ja kokevatko vastaajat tarvitsevansa koulutusta arviointityön tueksi. Lisäksi kyselyssä tiedusteltiin lasten ja nuorten näkemysten selvittämisestä sekä lapsibudjetoinnista. Lopuksi vastaajia pyydettiin kuvailemaan heidän mielestään onnistunutta sekä epäonnistunutta lapsivaikutusten arviointiprosessia.

Kyselyyn tuli määräaikaan (11.10.) mennessä vastaus yhdeksältä hyvinvointialueelta (Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue, Etelä-Savon hyvinvointialue, Kymenlaakson hyvinvointialue, Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue, Pirkanmaan hyvinvointialue, Pohjois-Karjalan hyvinvointialue, Pohjois-Pohjanmaan hyvinvointialue, Päijät-Hämeen hyvinvointialue, Vantaan ja Keravan hyvinvointialue) ja Helsingin kaupungilta (3 vastausta). Yhteensä 12 vastausta.

3 Lapsivaikutusten arviointia hyvinvointialueella edistävät ja estävät tekijät

Lapsivaikutusten arviointia hyvinvointialueella edistävät kyselyyn vastanneiden mukaan useat toisiinsa liittyvät tekijät. Vastaavasti näiden tekijöiden puute voi osaltaan vaikeuttaa tai estää arviointiprosessia. Edistävinä tekijöinä korostui erityisesti tietoisuuteen ja ymmärrykseen sekä niiden vahvistamiseen liittyvät tekijät. Estävinä taasen osaamisen puutteen lisäksi vajavaiset resurssit arviointien toteuttamiseen.

Alla olevaan taulukkoon on luokiteltu kyselyn vastauksissa esille nousseita arviointia sekä edistäviä että vaikeuttavia tai estäviä tekijöitä.

Lapsivaikutusten arviointia edistävät tekijät	Lapsivaikutusten arviointia vaikeuttavat tai estävät tekijät
Tietoisuus lapsivaikutusten arvioinnista	Tiedon ja osaamisen puutteet lapsivaikutusten arvioinnissa
Hyvä ohjeistus ja mallinnus vaikutusten arviointiin	Puutteelliset tiedot/ymmärrys lapsen oikeuksista
Johdon ja päättäjien tuki ja ymmärrys	Aika- ja henkilöstöresurssit puutteelliset sekä talouden ongelmat
Selkeä päätös tai normi lapsivaikutusten arvioinnin käyttöönotosta ja edistämisestä hyvinvointialueella	Päätöksenteon pirstaleisuus ja monimutkaisuus
Riittävät resurssit	Lasten mielipiteiden aliarvostaminen
Lapsivaikutusten arviointia tukevat rakenteet	Organisaation toimintaan sekä yhteistoimintaan liittyvät haasteet
Kehittämistoiminta ja kumppanuudet	Puuttuvat indikaattorit / mittarit vaikutusten arvioinnissa
Kokemustiedon keruu ja tiedon hyödyntäminen päätöksenteossa	Lapsivaikutusten arviointi ei ole vakiintunut päätöksentekoprosessiin

Lapsivaikutusten arviointia edistävät tekijät

Edistäviä tekijöitä ovat ylipäättään tietoisuus lapsivaikutusten arvioinnista. Koulutus ja tiedottaminen hyvinvointialueella ovat tärkeitä tekijöitä tietoisuuden vahvistamisessa. Vastaajat nostivat esiin selkeiden ohjeiden ja käyttöönoton tuen tarpeellisuutta sekä korostivat mallinnusten ja prosessikuvausten tärkeyttä. Johdon ja päättäjien ymmärrystä lapsivaikutusten arvioinnista ja heidän tukeaan pidettiin myös olennaisena osana edistämistyötä. Johtamisen osalta mainittiin muun muassa tietojohtamisen kehittäminen sekä yhteensovittavan johtamisen vahvistaminen. Osa vastaajista mainitsi, että lainsäädännöllinen velvoite tai selkeä aluetason päätös lapsivaikutusten arvioinnista olisi hyvä keino edistää sitä hyvinvointialueilla. Lapsivaikutusten arviointia lisäävät vastaajien mukaan myös hyvinvointisuunnitelman lapsia ja nuoria koskevat lakisääteiset osasuunnitelmat. Osa vastaajista totesi, että ylipäättään vaikutusten ennakoarvioinnin vahvistaminen alueella lisää samalla lapsivaikutusten arviointia.

Lisäksi vastauksissa tuotiin esiin YK:n lapsen oikeuksien sopimusta lapsivaikutusten arvioinnin perustana: *”Lapsen oikeuksien sopimus ja sen integrointi alueen päätöksentekoprosesseihin edistävät lapsivaikutusten arviointia. Tämä sopimus edellyttää, että lasten edut otetaan huomioon kaikissa heitä koskevissa päätöksissä.”*

Resurssit sekä suunnittelussa että lapsivaikutusten arviointien toteutuksessa nostettiin vastauksissa esille. Keskeinen edistävä tekijä on vaikutusten arvioinnin kiinnittyminen rakenteisiin: *”Rakenteet, jotka tukevat lapsivaikutusten arvioinnin toteuttamista ja elävänä pitämistä”*. Rakenteiden tasolla lapsivaikutusten arviointia tukee myös vastuuhenkilön nimeäminen vaikutusten arviointiin, monialainen yhteistyö eri hallinnonalojen ja toimijoiden välillä, yhteisesti sovitut seurantakriteerit/mittarit sekä lapsivaikutusten arvioinnin kiinnittyminen strategiatasolle.

Vastaajat näkivät kehittämistoiminnan ja siihen liittyvät kumppanuudet eri tahojen, kuten kuntien ja järjestöjen, välillä tärkeiksi keinoiksi edistää lapsivaikutusten arviointia. Erikseen mainittiin perhekeskisyhteistyö sekä kansallisen lapsistrategian lapsibudjetoinnin pilotti.

Vastauksissa tuotiin esille myös kokemustiedon keruun merkitystä lapsivaikutusten arvioinnissa. Erityisesti korostettiin lapsilta ja nuorilta kerättävää tietoa ja palautetta sekä tietoa, jota saadaan sellaisilta lasten ja nuorten ryhmiltä, jotka eivät tule riittävästi kuulluksi. Yksi vastaajista totesi asiaan liittyen: *”Lasten mielipiteiden ja kokemusten kuuleminen ja niiden ottaminen osaksi päätöksentekoa parantavat lapsivaikutusten arvioinnin laatua ja varmistavat, että se perustuu todellisiin tarpeisiin ja kokemuksiin.”*

Lapsivaikutusten arviointia vaikeuttavat tai estävät tekijät

Vaikeuttavina tai estävinä tekijöinä vastaajat mainitsivat muun muassa lapsivaikutusten arviointiin liittyvän tiedon ja osaamisen puutteet sekä puutteellisen ymmärryksen lapsen oikeuksista. Puutteellisia resursseja tuotiin esille useissa vastauksissa. Vastauksissa mainittiin henkilöstö- ja aikaresurssien puutteet sekä aikataulupaineet, johon liittyi osaltaan myös kiire päätöksenteossa. Säästöpainet, tiukka talous ja osaoptimointi nostettiin myös vastauksissa esille. Osaltaan lapsivaikutusten arviointia voi vastaajien mukaan estää se, että lasten mielipiteitä ei arvosteta riittävästi tai ei nähdä lapsivaikutusten arvioinnin hyötyjä.

”Resurssien ja ajan puute: Lapsivaikutusten arviointi vaatii riittäviä resursseja, kuten asiantuntijaosaamista ja aikaa. Monissa hankkeissa ja päätöksentekoprosesseissa aikataulupaineet ja resurssien niukkuus saattavat estää arvioinnin tekemisen perusteellisesti.”

Vastauksissa tuotiin esille, että päätöksenteko alueella on pirstaleista ja monimutkaista ja tästä syystä yhteinen työ lapsivaikutusten arvioinnissa on vaikeaa. Lapsivaikutusten arvioinnin ei myöskään nähty olevan vakiintunut osa päätöksentekoprosessia. Lisäksi organisaation suuri koko sekä usealle eri toimijalle hajautunut toiminta nähtiin vaikutusten arviointia hankaloittavana tekijänä. Vastaajien mukaan myös kehittymätön kunta- ja järjestöyhteistyö, puutteellinen johtaminen sekä osaoptimointi voivat vaikeuttaa lapsivaikutusten arviointia. Vaikutusten arviointiin kaivattiin myös yhteisiä indikaattoreita/mittareita.

Pysyvät rakenteet lapsivaikutusten arviointiin

Vastaajista noin puolet toi esille, että alueella ei ole pysyviä rakenteita lapsivaikutusten arviointiin, kun taas puolet kertoivat, että pysyviä rakenteita on kehitetty. Pysyvinä rakenteina tai niitä edistävinä tekijöinä vastaajat kuvasivat lapsivaikutusten arviointiin liittyviä hankkeita ja niistä vastaavia henkilöitä, koulutuksia ja vertaistukea, aktiivista yhteistyötä nuorisovaltuuston kanssa.

Vastaajista osa totesi, että rakenteita ei ole vielä, mutta niitä luodaan parhaillaan. Vastauksessa nostettiin esille Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen (hyte)-verkoston roolia ja myös yleisesti ennakoarviointiprosessin kehittämistä alueella. Yksi vastaajista totesi, että pysyviä rakenteita ei ole, koska *”(k)oulutus arviointiin on irrallista, kokoava tieto puuttuu. Yhteisiä mittareita tai välineitä ei ole”*.

4 Millaista tukea tarvitaan lapsivaikutusten arviointiin?

Vastaajat toivoivat koulutusta ja ohjeistusta sekä hankkeita lapsivaikutusten arvioinnin tueksi. Ohjeilta toivottiin konkreettisuutta ja niiden tulisi sisältää hyviä käytännön esimerkkejä *”helppokäyttöisiä työvälineitä”* ja malleja.

”Selkeät ohjeistukset ja työkalut: Tarvitaan konkreettisia työkaluja ja ohjeita, jotka helpottavat lapsivaikutusten arvioinnin systemaattista toteuttamista. Tämä voi tarkoittaa mallipohjia, arviointikriteerejä ja käytännön ohjeita, jotka tekevät prosessista helpommin ymmärrettävän ja sovellettavan eri hallinnonalojen päätöksenteossa.”

Tärkeinä pidettiin kokemusten vaihtoa koulutuksissa sekä alueella. Vastauksissa haluttiin tietoa myös siitä, miten lapsivaikutusten arviointi tukee päätöksentekoa ja miksi sitä kannattaa tehdä. Lisäksi vastaajat toivoivat ohjaavampaa ja velvoittavampaa lainsäädäntöä sekä osaamista tietojohtamiseen ja vaikuttavuusanalyysiin.

Kyselyssä kysyttiin erikseen, kokeeko vastaaja tarvitsevänsä koulutusta lapsivaikutusten arviointiin. Vain yksi vastaajista koki, ettei tarvitse koulutusta, sillä ei varsinaisesti toteuta arviointia. Muut vastaajat kokivat tarvitsevänsä koulutusta joko vähän, jonkin verran, paljon tai erittäin paljon.

Vastaajilta kysyttiin, millaista koulutusta he tarvitsevat. Osa vastaajista toivoi konkreettisia koulutuksia siitä, missä päätöksissä/päätöksenteossa ja millä tavalla arviointia tulisi tehdä. Esille nostettiin myös case-koulutukset. Koulutusta toivottiin yhteisistä välineistä ja mittareista sekä lapsivaikutusten arvioinnin toteuttamista osana hyvinvointialueen päätöksentekoa, *”mitä eri päätöksenteon tasoilla tulisi huomioida ja ymmärtää LAVA-prosessista”*.

Lapsen oikeuksien näkökulma nousi esiin koulutusten osalta: *”ei riitä, että koulutetaan LAVA mallia. Meidän mallimme on vahvasti lapsioikeusperustainen ja sen toteuttamiseen tarvitaan ymmärrystä lapsen oikeuksista. Joten se koulutus on kuljettava rinnakkain LAVA koulutuksen kanssa. Myös lasten osallistamiselle tarvitaan työkaluja ja aikaa.”*

5 Yleisesti lapsivaikutusten arvioinnista

Kyselyssä esitettiin väittämiä ja tiedusteltiin vastaajilta, kuinka paljon he ovat samaa mieltä väittämien kanssa (1= vahvasti eri mieltä, 2=eri mieltä, 3=ei samaa eikä eri mieltä, 4=samaa mieltä, 5=vahvasti samaa mieltä). Koska vastaajien määrä on pieni, vastaukset antavat vain kapeasti ja suuntaa antavaa tietoa asiasta, eikä vastauksista voida vetää yleisempiä johtopäätöksiä.

Karkeasti ottaen vastausten perusteella voidaan todeta, että välillisten vaikutusten ja pitkän aikavälin vaikutusten tunnistamisessa on vaikeuksia lapsivaikutusten arvioinnissa. Välittömiä vaikutuksia vastausten mukaan tunnistetaan jossain määrin paremmin. Vastauksissa tuli myös esiin, että lapsivaikutusten arviointia tehdään useammin silloin, kun päätös tai toiminta koskee suoraan lapsia tai lapsiperheitä.

Vastaajat kokivat, että osa viranhaltijoista tuntee hyvin lapsivaikutusten arviointia, mutta päättäjien kohdalla tilanne on toinen, vaikka vastaajien mukaan päättäjät ovat kylläkin jossain määrin tietoisia sen tärkeydestä. Kyselyssä tiedusteltiin, tukeeko alueen johto lapsivaikutusten arviointityötä ja vastaajien mukaan tukea on saatavilla jossain määrin. Lisäksi vastaajat kokivat, että lapsivaikutusten arvioinnin systemaattista kehittämistyötä tehdään hyvinvointialueella jonkin verran.

Lapsivaikutusten arviointia varten tehtävän tiedon koonnista ja sen haasteista on viime aikoina puhuttu paljon. Myös vastausten perusteella tiedon koonti ei näyttäydä erityisen helppona hyvinvointialueella. Vastaajien näkemysten mukaan heikommassa asemassa ja syrjinnälle alttiisiin lapsiryhmiin tunnistetaan vaikutuksia vielä suhteellisen huonosti. Lisäksi kyselyssä tiedusteltiin sitä, kuinka lapsivaikutusten arvioinnin tulokset otetaan huomioon. Vastausten perusteella näyttää siltä, että tulokset otetaan hyvinvointialueella huomioon jossain määrin, mutta parantamisen varaa olisi.

6 Lasten ja nuorten osallisuus lapsivaikutusten arvioinnin yhteydessä

Lasten ja nuorten osallistumismahdollisuuksia pyritään vastausten perusteella jonkin verran kehittämään lapsivaikutusten osalta. Vastaajat kokivat, että lapset ja nuoret saavat myös jossain määrin tietoa heitä koskevista asioista.

Vastaajilta kysyttiin vielä erikseen, selvitetäänkö lapsivaikutusten arvioinnissa hyvinvointialueella lasten ja nuorten näkemyksiä. Yksikään vastaajista ei vastannut, etteikö niitä selvitetäisi ja tyypillisin vastaus oli *”jonkin verran”*. Noin puolet vastanneista myös kertoi, että hyvinvointialueella on hyviä käytäntöjä lasten ja nuorten kuulemiseen. Näitä ovat esimerkiksi erilaiset sähköiset alustat, osallisuuskierrokset ja nuorisovaltuustotapaamiset sekä Lastenparlamenttivierailut. Alueella on myös hyviä yhteyksiä kokemusasiantuntijanuoriin. Lisäksi todettiin, että alueella on oma (...)tutkimusyksikkö, josta saa tilasto- ja tutkimustietoa. Käytössä on myös työkalu lasten osallistamiselle.

7 Millainen on onnistunut lapsivaikutusten arviointiprosessi hyvinvointialueella?

Vastaajia pyydettiin kuvailemaan onnistunutta lapsivaikutusten arviointiprosessia hyvinvointialueella. Vastauksissa kuvattiin arviointiprosessia ja samalla nostettiin esille onnistuneeseen arviointiprosessiin vaikuttavia yksittäisiä tekijöitä. Lasten ja nuorten prosessiin osallistumisen tärkeys toistui useissa vastauksissa.

Vastauksissa korostui se, että lapsivaikutusten arvioinnin tulisi olla suunnitelmallista ja aitoa. Arvioinnilla tulisi olla tosiasiallista merkitystä päätöksentekoon. Vaikutusten arviointia ei tulisi nähdä ennalta sovitun lopputuleman/päätöksen markkinointitekstinä, vaan arvioinnin on oltava aitoa, joka pitää sisällään myös mahdolliset kielteiset vaikutukset ja valmiudet muuttaa päätöstä, jos siihen on tarvetta. Eräs vastaajista totesi asiaan liittyen seuraavasti:

”Päätöksiä tehdään usein talouden näkökulmasta ja lyhytnäköisesti. Onnistunut lapsivaikutusten arviointi tarkoittaisi vaikutusten arviointia pidemmällä aikavälillä jo ennen päätöksentekoa ja mahdollisuutta muuttaa jo suunniteltua päätöstä, mikäli vaikutukset lapsiryhmiin vaikuttaisivat olevan negatiivisia.”

Alla olevassa kuvassa on esitetty tiivistetysti ja kootusti kyselyn vastauksissa esille tulleita näkökulmia onnistuneeseen lapsivaikutusten arvioinnin prosessiin:

Selkeä ja systemaattinen prosessi	Osallistava prosessi	Prosessin onnistumisen edellytyksiä
<ul style="list-style-type: none"> • Prosessi integroitu päätöksentekoon • Prosessi käynnistyy heti, kun valmistelua aletaan suunnitella • Avoin ja läpinäkyvä prosessi, joka on hyvin dokumentoitu. Arvioinnin tulokset ja perustelut kirjataan selkeästi. • Aikataulutettu • Asetetaan seurattavia ja mitattavia tavoitteita • Tehdään oikeasti vertaillen eri vaihtoehtoja • Mahdollisuus suunnitelman muutokseen, jos se ei ole toimiva tai tarkoituksenmukainen • Mahdollisuus muuttaa päätöstä, jos vaikutukset lapsiin kielteisiä • Vaikutusten arviointi myös pidemmällä aikavälillä • Arvioinnin vaikutusten seuranta ja niiden analysointi sekä toimenpiteet ongelmien korjaamiseksi 	<ul style="list-style-type: none"> • Lasten ja nuorten monimenetelmäinen kuuleminen (esim. työapajat, kyselyt tai keskustelut) • Lapsille ja nuorille sopivat kuulemisen tavat • Lasten osallistaminen on aitoa, ja heidän näkemyksensä vaikuttavat konkreettisesti päätöksentekoon • Lapset saavat palautteen siitä, miten asiaa on heidän näkemysten osalta käsitelty • Lasten näkemykset huomioidaan laadukkaasti • Lasten näkemykset huomioidaan koko prosessissa, myös sen valmistelussa 	<ul style="list-style-type: none"> • Perustuu lapsen oikeuksiin - myös lapsen oikeuksien asiantuntijat osallistuvat prosessiin • Monialainen ja asiantunteva lähestymistapa - Prosessissa hyödynnetään eri alojen asiantuntijoiden tietämystä • Arviointi toteutetaan systemaattisesti ja huolellisesti kaikissa lapsiin ja perheisiin vaikuttavissa päätöksissä • Arviointi ei irrallinen tai jälkikäteen tehtävä lisäys • Päätöksentekijöiden tietoisuus arviointiprosessista ja sen etenemisestä • Riittävät resurssit: aikaa, asiantuntemusta ja taloudellista tukea. • Realistiset aikataulut: arvioinnille tarpeeksi aikaa päätöksentekoprosessin eri vaiheissa • Arvioinnin tulokset helposti saatavilla ja ymmärrettäviä kaikille päätöksentekoon osallistuville tahoille sekä yleisölle. • Nimetään vastuut sekä varmistetaan osaaminen arviointiprosessissa • Selkeä ja yksinkertainen mittaristo seurantaan

8 Millainen on epäonnistunut lapsivaikutusten arviointiprosessi hyvinvointialueella?

Epäonnistuneena vaikutusten arviointina hyvinvointialueella useat vastaajat pitivät sellaista prosessia, joka tehdään pinnallisesti, näennäisesti tai *”muodollisesti ilman todellista sitoutumista sen merkitykseen”*. Tällöin arvioinnista voi vastaajien mukaan tulla "rasti ruutuun" -toimenpide, jossa lasten näkökulmaa ei todella pohdita, eikä se vaikuta päätöksenteon sisältöön. Toisena huonona vaihtoehtona vastauksissa toistui toteamus, että sitä ei tehdä laisinkaan.

Vastaajat nostivat esille huonosti toteutetussa arviointiprosessissa myös lasten näkemysten ja asiantuntijoiden äänen sivuuttamisen. Lisäksi arvioinnin epäselvä rooli päätöksenteossa tuotiin esille. Tällöin *”arviointi ei ole integroitu päätöksentekoprosessiin, vaan se tapahtuu irrallaan tai liian myöhään, jolloin sen tuloksia ei ehditä tai haluta ottaa huomioon”*.

Riittämättömät arviointiprosessille varatut resurssit nousivat esille vastauksissa. Lisäksi todettiin, että dokumentoimaton prosessi on epäonnistunut, koska se ei ole läpinäkyvä ja informatiivinen. Ilman kirjattuja perusteluja, päätöksentekijöiden on vaikea arvioida, miten lapsivaikutusten arviointi on tehty tai mitä sen perusteella on suositeltu. Mahdotonta on myös todentaa, onko lasten näkökulmat otettu riittävästi huomioon arvioinnissa.

Alla olevassa kuvassa on tuotu esille vastaajien huomioita niistä keskeisistä tekijöistä, jotka vaikuttavat lapsivaikutusten arvioinnin epäonnistumiseen:

9 Päätösten vaikutukset lapsiin talousarviossa ja taloussuunnittelussa

Muutaman (3) vastaajan mukaan heidän alueellaan on käytössä menetelmiä, joiden avulla otetaan talousarviossa ja taloussuunnittelussa huomioon päätöksiä vaikuttavat lapseen (nk. lapsibudjetointi). Tällaisia menetelmiä ovat vastaajien mukaan esimerkiksi ilmiöbudjetointi tai yhteistyö taloussuunnittelun kanssa lapsibudjetoinnin yhteydessä.

Loput vastaajat toivat esille, että heillä ei ole tietoa asiasta tai heidän alueellaan ei ole käytössä tällaisia menetelmiä. Osa myös toi esille, että menetelmää ollaan kehittämässä. Kysymykseen, miksi alueella ei ole menetelmiä lapsivaikutusten huomioon ottamiseksi talousarviossa ja taloussuunnittelussa, vastattiin muun muassa, että *”kukaan ei ole vastuussa asiasta”* tai asiaa valmistellaan vielä.

Vastaajat esittivät myös toiveen, että alueella otettaisiin käyttöön lapsibudjetointi: *”(Alue) voisi ottaa käyttöön lapsibudjetoinnin, jossa talousarvion laatimisessa ja sen seurannassa arvioitaisiin systemaattisesti, miten budjetoidut varat vaikuttavat lapsiin ja lasten oikeuksiin. Tämä tarkoittaisi lapsiin kohdistuvien taloudellisten panostusten ja vaikutusten seuraamista ja näkyvyyttä koko budjettiprosessin ajan. Lapsibudjetoinnissa arvioidaan, että (alueen) resursseja kohdennetaan tehokkaasti lasten tarpeisiin.”*

Vastaajilla on näkökulmia ja ehdotuksia siihen, miten hyvinvointialueiden talousarviota ja taloussuunnittelua voitaisiin mielestäsi parhaiten toteuttaa lapsen oikeuksien näkökulmasta. Vastaajat yhdistivät lapsibudjetoinnin vahvasti lapsen oikeuksiin ja niiden toteuttamiseen: *”Taloussuunnittelun lähtökohdaksi voitaisiin ottaa YK:n lapsen oikeuksien sopimus, joka velvoittaa huomioimaan lasten oikeudet päätöksenteossa. Tämä tarkoittaisi, että kaikki talousarviota koskevat päätökset arvioitaisiin suhteessa siihen, miten ne tukevat lasten oikeuksien toteutumista.”*

Lapsibudjetointi hahmotettiin myös osaksi lapsivaikutusten arviointia: *”Talousarvioprosessiin tulisi sisällyttää lapsivaikutusten arviointi, jossa selvitetään, miten budjettipäätökset ja resurssien kohdentaminen vaikuttavat lasten hyvinvointiin ja oikeuksiin. Tämä arviointi tulisi tehdä jokaisessa päätöksenteon vaiheessa.”*

”Lapsibudjetointi osaksi taloussuunnittelua ja talousarvioprosessin laatimista sekä toteuttamalla lapsivaikutusten arviointia rinnalla.”

Vastaajat nostivat esille myös lapsen oikeusperustaisen vaikutusten seurannan ja raportoinnin tärkeyden prosessissa. Tällöin tulisi seurata ja raportoida säännöllisesti, miten talousarvion päätökset ovat vaikuttaneet lasten hyvinvointiin ja oikeuksiin, sekä tehdä myös tarvittavat muutokset, jos tavoitteita ei ole saavutettu.

Vastauksissa tuotiin myös esille, että *”budjetoinnin pitäisi olla ikäryhmän kokonaisuutta tarkastelevaa”*. Vastaajan mukaan jokainen vastuualue laatii oman talousarvionsa, eikä niitä yhteensoviteta. Vastauksissa mainittiin myös kohdennetut investoinnit lasten hyvinvointiin. Tulisi turvata niiden alueiden riittävä rahoitus, jotka ovat keskeisiä lapsen oikeuksien turvaamisessa ja lasten kehityksen tukemisessa. Vastaajat mainitsivat myös tiukan taloudellisen tilanteen mutta vastauksissa todettiin, että *”budjettileikkauksia tulisi välttää erityisesti sellaisilla sektoreilla, joilla on suoraa vaikutuksia lasten elämään ja tulevaisuuteen”*.

10 Lopuksi

”Lasten oikeudet eivät toteudu itsestään. Niitä pitää toteuttaa joka päivä kaikissa lasten kasvuympäristöissä ja palveluissa sekä lapsiin vaikuttavassa päätöksenteossa.”

(Iivonen & Pollari 2022a)

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaaminen on koko yhteiskunnan kannalta välttämätöntä, koska hyvinvoinnin perusta rakentuu lapsuudessa ja nuoruudessa. Lapsuuden ja nuoruuden olosuhteet luovat pohjan koko elämän hyvinvoinnille ja toimintakyvylle. Lapsen oikeuksien loukkauksilla voi olla lapselle hyvin kauaskantoisia, elämänpituisia seurauksia, joiden vaikutukset saattavat ulottua yli sukupolvien. Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin edistämiseksi ja turvaamisessa sekä hyvinvoinnin haasteiden voittamisessa hyvinvointialueen palveluilla on keskeinen rooli.

Lapsivaikutusten arviointia on kehitetty ja toteutettu viime vuosina etenkin kunnissa ja myös lainvalmistelussa se on saanut enenevässä määrin huomiota. Vasta vuoden 2023 alussa toimintaansa aloittaneilla hyvinvointialueilla asia on kuitenkin vielä alussa. Laatiessamme tätä kyselyä lapsivaikutusten

arvioinnista, toiveenamme ja tavoitteenamme oli, että hyvinvointialueet kiinnostuisivat kyselystä ja pohtisivat omia käytäntöjään ja kehittämistarpeitaan lapsivaikutusten edistämisessä. Vastausten määrä jäi kuitenkin vaatimattomaksi.

Kyselyn vastauksista voi todeta, että alueilla, joista vastauksia oli annettu, on selkeästi paneuduttu kyselyn aiheeseen ja halua lapsivaikutusten arvioinnin kehittämiseen päätöksentekoprosessissa näyttäisi olevan. Vastauksista kävi myös ilmi, että alueilla kamppaillaan aiemmissa selvityksissä esille tuotujen vaikutusten arvioinnin haasteiden kanssa. Vaikka aiemmat selvitykset koskevat kuntia ja valtionhallintoa, niin pääpiirteissään kipukohdat ja esteet arviointien toteuttamisessa vaikuttavat paljolti samankaltaisilta.

Kyselyn vastaukset tuottivat arvokasta tietoa vaikutusten arvioinnista hyvinvointialueilla ja tätä tietoa tullaan hyödyntämään MLL:n kehittämishankkeen lapsivaikutusten arvioinnin koulutuksissa sekä syksyllä 2025 julkaistavassa hyvinvointialueille suunnatussa käsikirjassa.

Lämmin kiitos kaikille kyselyyn vastanneille hyvinvointialueille ja Helsingin kaupungille!

Lisätietoa lapsivaikutusten arvioinnista

Iivonen, Esa & Pollari, Kirsi: Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä – Lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi sekä lapset ja nuoret tiedontuottajina hyvinvointialueella. Ohjeistus hyvinvointialueiden päättäjille, nuorisovaltuustoille ja viranhaltijoille. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022:2 (2022a). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-166-7>

Iivonen, Esa & Pollari, Kirsi: Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä kunnassa. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2022:4 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-378-4>

Iivonen, Esa & Pollari, Kirsi: Lapsivaikutusten arvioinnin käsikirja lainvalmistelijoille. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2021:5 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-370-8>

Mari Rökköläinen, Tanja Laimi, Carola Åkerlund, Esa Iivonen, Tomi Kiilakoski, Sari Rannanpää, Jari Salminen: Maaseutu- ja saaristoalueilla asuvien lasten sivistyksellisten ja sosiaalisten oikeuksien toteutuminen kouluverkon muutoksissa ja muutosten vaikutukset alueiden elinvoimaan. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) Julkaisut 29:2022 <https://www.karvi.fi/fi/julkaisut/maaseutu-ja-saaristoalueilla-asuvien-lasten-sivistyksellisten-ja-sosiaalisten-oikeuksien-toteutuminen-kouluverkon-muutoksissa-ja-muutosten-vaikutukset>

LAVA : Lapsivaikutusten arviointi. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma 2018. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018051824218>

Ruuska, Tupu; Iitkonen-Ratilainen, Mari; Harju-Kivinen, Raija; Honkanen, Kati: Lapsiin kohdistuvien vaikutusten arviointi : Tarkastelussa lapsivaikutusten arviointi kuntapäätöksissä ja esimerkkejä lapsivaikutusten arvioinneista. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma 2018. <https://www.julkari.fi/handle/10024/136961>

Mannerheimin Lastensuojeluliitto <https://www.mll.fi/kumppaneille/kuntayhteistyo/lapsivaikutusten-arviointi/>

eOppiva ja kansallinen lapsistrategia (2022): Lapsen oikeudet – Työkaluina lapsivaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi – verkkokoulutus, sisältää myös paljon käytännön esimerkkejä arvioinneista <https://www.eoppiva.fi/koulutukset/lapsen-oikeudet-lapsivaikutusten-arviointi-ja-lapsibudjetointi/>

Ks. myös muut eOppivan ja lapsistrategian verkkokoulutukset lapsen oikeuksista <https://lapsistrategia.fi/lapsenoikeudet365/>